МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Факультет № 6
Кафедра соціології та психології

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни

«Психологія інклюзивного навчання»

вибіркових компонент

освітньої програми першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема 10. Диференційоване викладання та оцінювання як засіб задоволення навчальних потреб тих, хто навчається (на прикладі школи)

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО
Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.2020 № 9

СХВАЛЕНО
Вченою радою факультету № 6
Протокол від 16.09.2020 № 6

ПОГОДЖЕНО
Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 18.09.2020 № 5

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол від 07.09.2020 № 9

Розробник:
Професор кафедри соціології та психології, доктор соціологічних наук Нечітайло І. С.

Рецензенти:
1. Доцент кафедри соціології та гуманітарних дисциплін Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», кандидат психологічних наук, старший викладач Гога Н.П.

2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Чепіга Л.П.

План

10.1. Диференційоване оцінювання.
10.2. Диференціація змісту, процесу, кінцевих результатів.
10.3. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання.

Література

1. Архітектурна доступність шкіл: навчально-методичний посібник/за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О.В; колек. авторів: Азін В.О., Грибальский Я.В., Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В. – К., 2012. – 88 с.

2. Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.

3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт- Книга», 2009. – 272 с.

4. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти : навчально- методичний посібник / за заг. А.А. Колупаєвої. – К. : «А.С.К.», 2012. – 308 с.

5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Путівник для педагогів та батьків дітей з особливими потребами. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. – Харків: Ранок, ВГ «Кенгуру», 2018. – 112 с.

6. Матвеєва Н.О. Інклюзивна освіта: навч.-метод. супровід самостійної роботи студентів / Н. О. Матвеєва. – Івано-Франківськ, 2015. – 160 с.

7. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник/За заг. редакцією Колупаєвої А.А. – К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 124 с.

8. Управління педагогічними інноваціями в інклюзивній освіті: Навч. пос. / А.М. Ананьев, С.В. Воронова, М.В. Малік та ін.; за заг. ред. С.К. Хаджирадєвої. – К. : Освіта України, 2014. – 244 с.

10.1. Диференційоване оцінювання

Диференційоване навчання – це така організація навчально-виховного процесу, за якої створюються умови, що дають змогу кожному учневі розкрити всі свої потенціальні навчальні можливості.

Важливим аспектом диференційованого викладання є оцінювання. В інклюзивному навчанні під час проведення оцінювання постає проблема добору відповідного інструментарію. Залежно від цілей, добиратимуться різні методи. У практиці інклюзивного навчання використовують:

- аналіз навчальної програми,
- аналіз зразків робіт,
- спостереження у класі / під час аудиторної роботи
- проведення інтерв'ю та /або тестування.

Аналіз навчальної програми полягає у визначенні обсягу знань, які має

опанувати учень / студент. Результати аналізу беруться до уваги для визначення навчальних, корекційно-розвивальних і виховних цілей, які вносяться до індивідуального навчального плану. В наших умовах такий аналіз проводиться із залученням навчальних програм загальноосвітньої масової та загальноосвітньої спеціальної школи. Структура обох типів програм майже однакова. В тексті програм вказуються компоненти змісту освіти, розподілені за роками навчання, за розділами чи темами; зазначаються навчальні досягнення учнів, що охоплюють знання, предметні, навчальні та пізнавальні вміння, які повинні бути сформовані під час вивчення конкретної теми.

Найголовніше, програми загальноосвітньої й спеціальної загальноосвітньої школи схожі не лише структуруванням, а й навчальним змістом предмета, вони мають спільну кінцеву мету – забезпечення учнів повноцінними знаннями й уміннями відповідно до Державного освітнього стандарту (окрім допоміжної школи для дітей з розумовою відсталістю).

Однак, у навчальних програмах для учнів із порушенням інтелектуального розвитку (ЗПР), із тяжкими порушеннями мовлення, із сенсорними порушеннями (порушення слуху), зі складними дефектами (наприклад, ДЦП і затримка психічного розвитку), задається мінімальний обсяг матеріалу, який забезпечує наступність знань у вивченні предмета (галузі). При цьому вилучена частина матеріалу не є обов'язковою для вивчення і не порушує логіку дисципліни.

Передбачається наступність в опануванні знаннями, уміннями, навичками впродовж вивчення усього курсу. Навчальні досягнення (рівень знань, умінь і навичок, якими учні повинні оволодіти в процесі вивчення програмового матеріалу), спрощені й зорієнтовані на особливості когнітивної діяльності учнів із зниженим інтелектом як первинного, так і вторинного ґенезу; характеризуються поступовим ускладненням; мають виразну практичну спрямованість.

Окрім того, у навчальних програмах спеціальної школи вміщені корекційно-розвивальні завдання, що конкретизуються напрямками корекційно-розвивальної роботи, яку слід здійснювати на матеріалі теми, що вивчається і яка охоплює процеси пізнавальної діяльності (сприймання, пам'яті, мислення), мовленнєвої діяльності, емоційно-вольової сфери, особистості. При цьому має місце органічне поєднання корекційно-розвивальної змістової лінії зі змістово-методичними лініями навчального матеріалу.

Таким чином, учитель шляхом аналізу обох типів навчальних програм, обирає ту, на основі якої розроблятиметься індивідуальний навчальний план.

Аналіз зразків роботи полягає в розгляді результатів навчальної діяльності: письма, рахування, читання тощо. Зразки роботи можуть надавати додаткову інформацію про сформованість предметних, загальнопредметних, пізнавальних дій. Цікавою може бути інформація про особливості

пізнавальних процесів учня. Наприклад, учень не дотримується лінійки під час письма, може починати писати в зошиті будь-де; читати з середини сторінки, у складніших випадках спостерігається дзеркальність під час письма, плутанина у написанні букв: б-д, т-ш, з-е. Це наштовхує на думку про недостатність зорового сприймання і порушення зорово-моторної координації.

У дітей з ознаками порушення функції письма (дисграфії) письмові роботи будуть з численними виправленнями і помилками; у словах зустрічаються пропущені або замінені літери, у реченнях – пропущені слова; написані букви коструба ті, рядки нерівні.

У дітей можуть бути проблеми з читанням. Одна дитина читає повільно, запинаючись на кожному слові, при цьому слова читає правильно, інша – читає швидко, але змінює закінчення, пропускає слова і цілі речення. А ще в іншої дитини темп читання і якість вимовляння слів достатні, однак вона не розуміє прочитаного, тому не може запам'ятати і переказати його. Такий стан виникає внаслідок порушення мовлення (дислексії).

У деяких школярів проблеми з математикою можуть пов'язуватися з неуважністю. Учень правильно розв'язує складну задачу, а відповідь записує неправильну. Через неуважність плутає метри з кілограмами, де потрібно віднімати – додає, де множити – ділить.

Можуть бути випадки коли дитина не спроможна виконувати дії з числами внаслідок акалькулії. Такий стан виникає через враження різних відділів кори головного мозку.

Під час аналізу зразків роботи важливо диференціювати специфічні помилки, пов'язані з особливостями розвитку психічних процесів, і труднощі в опануванні та застосуванні правил граматики, математичних умінь і навичок, внаслідок інших чинників, наприклад, загального зниження інтелектуального розвитку, недостатньої мотивації до навчання, низької продуктивністі діяльності тощо.

Може бути так, що у навчанні дитини застосовуються неефективні методики, недостатньо адаптовані навчальні посібники. Тому результати аналізу зразків робіт мають слугувати відправною точкою для подальшого вивчення й оцінки навчальної діяльності дитини.

Як зазначалося вище, важливим при здійсненні диференційованного навчання є спостереження й інтерв'ю.

Спостереження й інтерв'ю спрямовані на вивчення особливостей діяльності дитини на уроці під час виконання різного роду завдань. Спостереженням можна з'ясувати тривалість виконання учнем того чи іншого завдання й окреслити чинники, що призводять до низького темпу роботи, визначити рівень активності дитини впродовж уроку. Наприклад, низька продуктивність в одних дітей може бути наслідком низької уваги та слабкої самоорганізації. Так, на початку уроку дитина уважно слухає вчителя, відповідає на поставлені запитання, а потім стає неуважною, втрачає інтерес

до того, що відбувається в класі, починає займатися сторонніми справами (малює у зошиті, лізе під парту, відволікає сусідів, може вставати й ходити по класній кімнаті). Ще в інших дітей може спостерігатися надмірно знижений темп виконання завдань упродовж усього уроку.

Буває, що працездатність різко знижується без видимих причин. Так, на попередньому уроці учень добре поводився, справлявся зі складними завданнями, а вже на наступному – поведінка неадекватна, відсутні елементарні знання. Залучаючи дитину до виконання того чи іншого навчального завдання, важливо фіксувати, коли вона впорається найкраще – це складне і нове завдання чи повторення вже пройденого і відомого. Важливо зафіксувати час коли, увага учня спадає, відстежити завдання, які допомагають сконцентруватися, наприклад, запропонувати простіше завдання, насамкінець – дати найпростіше, з яким навіть втомлена дитина може легко впоратися; або навпаки: цікаве і складне завдання може мобілізувати зусилля дитини.

Важливі дані спостереження щодо поведінки учня з особливими освітніми потребами під час перевірки знань. Внаслідок особливостей емоційної сфери у дітей може спостерігатися боязливість, уповільненість, нерішучість. Біля дошки вони розгублюються, відповідають тихо й незрозуміло, на уроках рідко піднімають руку навіть тоді, коли знають правильну відповідь, постійно потребують підтримки та допомоги вчителя. У старших школярів може спостерігатися надмірно занижена самооцінка. Навіть добре засвоївши навчальний матеріал, вони не спроможні працювати самостійно, бо переконані в тому, що ні на що нездатні, що вони «бовдури» і «не можуть розв'язувати математичні задачі», «не можуть грамотно писати», «не здатні писати твори» тощо. В таких випадках найперше завдання вчителя полягає у формуванні позитивного самосприйняття, а вже потім в організації дидактичного забезпечення викладання предмета.

Процедури проведення інтерв'ю. Як свідчить практика, інтерв'ю доречно проводити на початковому етапі процесу оцінювання. За допомогою інтерв'ю можна дізнатися про навчальні інтереси та позашкільні вподобання учня, які потім втілюються в довгострокові цілі учня в індивідуальному навчальному плані. Наприклад, захоплення роботою з природними матеріалами може реалізуватися у короткотривалій меті - залучення учня до роботи в гуртку «умілі руки», а в довгостроковій - отримати гарний атестат, щоб після навчання у школі вчитися на дизайнера.

Переваги інтерв'ю полягають в тому, що воно передбачає постановку низки структурованих запитань, підпорядкованих певній меті, і може охоплювати найрізноманітніші сфери діяльності учня. Наприклад, ставлення учня до конкретного навчального предмета, до вивчення теми в межах цього предмета, до уроку.

Інтерв'ю - це адекватне оцінювання, тому інформація, яку ви отримуєте має бути достовірною, надійною та значущою. Перш ніж проводити інтерв'ю,

треба його спланувати. Воно не повинне складатися з набору стандартизованих запитань, дібраних кимось іншим, особливо якщо запитання не відповідають меті, яку ви поставили. В усіх випадках інтерв'юер має знати, коли ставити наступне запитання, і коли фіксувати відповідь, яку отримує. Розпочинаючи інтерв'ю, важливо налагодити довірливі стосунки. Той, у кого ви берете інтерв'ю, має бути впевнений - зібрана інформація заслуговує на увагу. При складанні інтерв'ю, найперше, потрібно визначити мету, потім розробити основу, на якій будуватиметься інтерв'ю. Висловлювання мають ініціювати, завершувати або спрямовувати бесіду. Наприклад, інтерв'ю з учнем, який має труднощі з математики, може починатися так.

«Твій учитель (інтерв'ю проводить асистент вчителя) прохав, аби ми поговорили про те, що тобі подобається в математиці, а що - ні». Під час будь-якого інтерв'ю треба уникати запитань, які передбачають прямі відповіді «так» або «ні». Натомість щоб запитати: «Ти любиш (читати, футбол, свого брата)? Тобі шкода (що ти не вмієш танцювати, бачити свого батька)? Чи вважаєш, що в тебе є труднощі (з читанням, з розв'язуванням задач, у спілкуванні з друзями)? Краще запитати: «Як у тебе справи з читанням у цьому семестрі?» або «Розкажи мені про свою футбольну команду». Доповнять інтерв'ю прохання пояснити або дати розгорнутішу відповідь.

Тестування. Для отримання найбільш значущої і точної картини сильних і слабких сторін учня застосовують оцінювання із використанням як формальних так і неформальних методів оцінювання (тестів). Формальні тести ставлять за мету порівняти учнів із групою норми (великою кількістю дітей, які є репрезентативними стосовно усіх дітей певної вікової групи) (McLoughlin and Lewis, 2005). Техніки неформального оцінювання спрямовані на дослідження умінь, навичок, знань учнів з конкретного предмета; на виявлення сильних та слабких сторін окремих учнів без врахування вікової норми.

В освітньому просторі зарубіжжя поширені тести орієнтовані на норму. Такі тести порівнюють кількість балів, набрану певною особою, із балами нормативної групи (групою норми). Усі орієнтовані на норму тести передбачають процедуру стандартизації. Це організація тестування, розрахунок часу, обрахування балів, а також процедури інтерпретації результатів, яких треба чітко дотримуватися, щоб отримати надійні й достовірні дані. Тести орієнтовані на норму, використовують для ранжування учнів за континуумом досягнень від високих до низьких результатів. На основі результатів такого тестування в межах школи учнів ділять на групи обдарованих, схильних до математичних чи точних дисциплін. У царині спеціальної освіти до них належать тести на визначення інтелекту, тести з математики, читання, правопису, написання творів, сприйняття тощо. Дослідники вважають їх важливим джерелом інформації для оцінювання

дитини (McLoughlin and Lewis, 2005).

Окрім тестів, орієнтованих на норму, існують тести, орієнтовані на критерії (ТОК). Сутність такого тестування полягає у порівнянні успішності школяра, виявленого під час тестування із заздалегідь визначеним рівнем досягнень, який мають здобути учні відповідно до конкретних навчальних цілей, закладених у програмі. За кордоном управлінці в галузі освіти застосовують ТОК, щоб з'ясувати стан засвоєння програмових знань школярами, а також якість викладання предмета закладеного у цій програмі. Такі тести може розробляти адміністрація школи, вчитель, або спеціальні розробники тестів. ТОК обраховують у балах згідно з рівнем досягнень (критеріями), який (на думку вчителя, школи або автора тесту) репрезентує рівень засвоєння знань. Прикладом тесту, орієнтованого на критерії, може бути розроблений учителем тест із правопису, що містить 20 слів, які необхідно правильно написати. Вчитель визначає, що «прийнятним рівнем знань» є 16 правильних відповідей (або 80%). Отже, результати виконання тесту учнем вказують на рівень засвоєння конкретних знань і умінь з правопису.

Є тести, орієнтовані на стандарти, або ж оцінювання, засноване на стандартах. Мається на увазі стандарти навчального змісту (або «рамки навчальних програм»), які визначають, що саме учні мають знати і вміти виконувати з різних дисциплін, навчаючись у конкретному класі. Вони також містять стандарти успішності, які визначають, скільком стандартам навчального змісту мають відповідати досягнення учнів, щоб здійнятися до «базового» рівня з певного предмета. Такі тести розробляються на основі стандартів, а результати базуються на цих «рівнях», які представляють у вигляді суджень. Освітяни часто не можуть дійти спільної думки щодо якісного й кількісного складу стандартів. Щоб визначити «загальну картину» результатів навчання, Державні стандарти мають охоплювати найвагоміші знання й навички галузевих знань. Окрім того, вони мають бути раціональні та добре виписані.

Оцінювання на основі навчальної програми вимірює конкретні знання і навички, які наразі опановують учні. «Тести» успішності розробляються на основі навчальної програми. Проведення кожної частини тестування, зазвичай, триває обмежений час (кілька хвилин). Процедуру оцінювання можна часто повторювати й змінювати. Дані подаються у вигляді графіка, що уможливлює моніторинг успішності учня. Наприклад, дитину просять прочитати з читанки упродовж однієї хвилини. Отримані дані свідчать про правильність і швидкість читання, їх можна порівняти з показниками інших учнів у класі. Переваги ОНП полягають в оперативному оцінюванні, й можливості отримання інформації про конкретного учня. Оскільки оцінювання пов'язане зі змістом навчальної програми, вчитель, враховуючи поточний рівень знань учня, може коригувати прийоми викладання, обсяг навчального матеріалу, виокремлювати розділи навчальної програми, які

потребують адаптації або модифікації (стосується учня з особливими освітніми потребами). ООНП також дає інформацію про точність та ефективність (швидкість) формування навичок виконання завдання. Під час засвоєння програмових знань.

10.2. Диференціація змісту, процесу, кінцевих результатів

З року в рік у звичайних класах загальноосвітніх навчальних закладів збільшується кількість учнів з особливими освітніми потребами. Учнівський контингент стає більш розмаїтим, виразніше простежуються особливості когнітивного, емоційного, фізичного та комунікативного розвитку школярів. Як наслідок, - педагоги частіше стикаються з тим, що традиційні підходи організації навчального процесу не дають змогу ефективно працювати з дітьми із ширшим діапазоном навчальних відмінностей. Відтак, перед вчителями постає завдання навчати більш різноманітний учнівський контингент, задовольняючи потреби всіх дітей, очікування батьків та зростаючі вимогами суспільства. На думку фахівців, вирішити цю проблему можна за допомогою диференційованого викладання.

Термін «диференційоване викладання» у вітчизняному освітньому просторі порівняно новий. Диференційоване викладання розглядається як концептуальний підхід і практична технологія специфічної організації навчального процесу. Цей підхід дає педагогові змогу врахувати відмінності між учнями та забезпечувати оптимальний та результативний навчальний процес для кожного з них.

У диференційованому викладанні від самого початку передбачається, що всі учні є різними, а відтак, завдання вчителя полягає в тому, щоб виявити відмінності, відповідним чином адаптувати навчальний процес та забезпечити корисний навчальний досвід для всіх. Такий підхід до викладання, орієнтований на потреби учнів, є дуже перспективним у навчанні всього багатоманітного учнівського колективу.

Диференційоване викладання передбачає створення навчального середовища та організацію навчального процесу таким чином, щоб забезпечити дітям з різними освітніми потребами (з порушеннями психофізичного розвитку, з обдарованістю) успішне опановування курикулуму. Завдяки впровадженню диференційованого викладання звичайна параграма навчання масової школи стане доступною для дітей з особливими потребами, вони зможуть успішно опановувати зміст навчання, бути активними учасниками навчального процесу і, найважливіше, досягати максимальних (для кожного) результатів.

Диференційоване викладання дає змогу врахувати в навчальному процесі такі учнівські відмінності:

- рівень підготовленості – коригуючи темп навчання та міру

складності матеріалу;

- індивідуальні стилі навчання – забезпечуючи розмаїтість видів діяльності, щоб учні мали змогу отримувати та опрацьовувати інформацію в різний спосіб і на різних рівнях;
- інтереси – спираючись на схильності, зацікавлення та бажання самої дитини засвоїти певну тему чи виробити вміння, навички.

Про диференційоване викладання можна говорити як про підхід, який демонструє: прийняття вчителем різноманітності учнівського колективу (різні рівні базових та поточних знань учнів, їх підготовленість, навчальні інтереси); навички педагога щодо організації процесу навчання учнів з різними навчальними можливостями в умовах одного класу; прагнення вчителя просувати учнів на більш високий рівень, забезпечуючи їм особистий успіх та надаючи необхідну підтримку.

Диференційоване викладання це «відповідь» учителя на потреби учнів (готовність до навчання, навчальні інтереси, особливі навчальні потреби тощо), яка відбувається на рівні змісту, процесу та продукту (кінцевих результатів).

Плануючи диференційоване викладання, слід брати до уваги:

- зміст – що учні мають засвоїти та яким чином вони отримуватимуть інформацію;
- процес – види навчальної діяльності, які виконують учні для осмислення та засвоєння змісту;
- продукти – те, що дає учням можливість закріпити, застосувати, поглибити та вдосконалити набуті знання, вміння, навички (проекти, певна діяльність та її результати тощо).

Не менш важливим у організації диференційованого навчання є освітнє середовище, а також те, як відбувається робота на занятті, яка домінує атмосфера.

Розглянемо окремі аспекти диференційованого викладання

Диференціація змісту.

Для учнів, які різняться своїми особливими навчальними потребами, необхідно мати доступу до навчального матеріалу через його зміст. Доступність змістового наповнення вважається ключовим елементом диференціації. Диференціація на рівні змісту має враховувати: цілі, завдання та очікувані результати, яких планується досягти (навчальні, розвивальні, соціальні). Баланс між цілями та завданнями визначає рівень диференціації змісту.

Доступ до змісту розглядається в якості ключової вимоги. Зміни найчастіше виявляються в тому, яким чином учні отримують доступ до інформації (понять, узагальнень, установок, навичок, дій тощо).

Вкрай важливо узгоджувати завдання з цілями навчання. Оцінювання досягнення цілей найчастіше здійснюється за допомогою тестів, а також стандартизованих інструментів вимірювання (критерії оцінювання). Завдання

часто вибудовуються як послідовність етапів наростаючої складності, внаслідок чого виникає континуум завдань з вироблення певних навичок. Для учнів, які перебувають на різних рівнях варіюється меню завдань, щоб полегшити перехід від одного етапу навчання до іншого.

Навчання спрямоване на оволодіння поняттями. Навчальні поняття повинні мати широкий діапазон для усвідомлення та використання. Зміст навчання має містити одні і ті ж поняття для всіх учнів, проте міру їх складності (обсягу, широти, міри узагальнення тощо) необхідно варіювати відповідно до можливостей різних дітей.

Рекомендації щодо диференціації змісту

Доцільно надавати якомога більше різноманітних прикладів, для всебічного розкриття навчального змісту. Залишаючи незмінним основний зміст, вчитель може варіювати складність матеріалу (деталізуючи чи узагальнюючи, спрощуючи чи ускладнюючи). Для учнів з фізичними або когнітивними порушеннями різноманіття прикладів надзвичайно важливе для розуміння матеріалу, що викладається. Ці ж множинні приклади можуть принести користь і іншим учням, які отримають бачення з різних ракурсів. Широкий спектр прикладів допомагає засвоїти основоположні елементи і скласти у відповідну модель (індивідуальну для кожного - ширшу чи вужчу).

Використання множинних носіїв інформації та різноманітні формати. Широкий вибір засобів презентації навчального змісту існує сьогодні в цифровому форматі, що дає змогу вчителям здійснювати маніпуляції з розміром, контрастними кольорами та іншими характеристиками для створення прикладів на численних носіях і в різних форматах. їх можна зберігати для подальшого використання і забезпечення гнучкого доступу до них різних учнів, залежно від їхніх потреб і вподобань.

Слід виокремлювати найважливіше. Важливо уникати концентрації уваги учнів на розлогих фактах або деталях, натомість варто зосереджуватися на роботі з узагальненими поняттями. Таким чином, вчителі виділяють найважливіші компоненти змісту. Постійна підтримка «фонових знань».

Диференціація процесу

Послідовно використовується гнучка система розподілу на групи. В міру оволодіння новим змістом, учні мають взаємодіяти один з одним і спільно працювати. Вчителі можуть проводити попереднє обговорення головних ідей змісту з усім класом, після чого слідує робота в малих групах чи парах. Під час виконання завдань групи учнів можуть самостійно спрямовувати свою роботу або ж це може робити вчитель. Принципи утворення груп не є постійними.

Формування і перегрупування груп має бути динамічним процесом, змінюючись залежно від змісту, виду діяльності, результатів оцінювання.

Диференціація продукту

Важливим є початкове і поточне оцінювання учнів. Ретельне попереднє оцінювання є запорукою функціональної та успішної диференціації.

Використання в роботі попереднього і поточного оцінювання дає вчителям інформацію, на основі якої вони можуть обирати відповідні підходи, механізми підтримки з урахуванням потреб, інтересів і здібностей різних учнів класу. Оцінювання може бути формальним і неформальним, (інтерв'ю, опитування тощо, а також більш формальні процедури оцінки результатів).

Учні є активними дослідниками. Кожне завдання, яке ставиться перед учнями, має бути цікавим, захоплюючим і доступним для усвідомленого засвоєння матеріалу, вироблення відповідних вмінь та навичок. Водночас, дитина має відчувати, що завдання – це певний виклик.

Має відбутися зміна очікувань і вимог до відповідей учнів. Завдання мають бути диференційовані таким чином, щоб різні учні могли продемонструвати або проявити свої знання і розуміння по-різному (у прийнятний для кожного спосіб). Диференційований підхід до продукту навчальної діяльності учня дає змогу використовувати різноманітні форми і способи його створення і презентації, передбачає різну міру складності, різні варіанти оцінювання.

10.3. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання

У процесі навчання вчителі та учні співпрацюючи, постійно використовують – оцінювання та його результати для подальшої спільної роботи. Якщо оцінювання проводиться часто і по-різному, вчителі чимало дізнаються про своїх учнів. Вчителі можуть спостерігати за змінами міркувань учнів та перевіряти їх, а також встановлювати зв'язки між попередніми знаннями та вивченим нещодавно. Навчання покращується і тоді, коли учнів спонукають думати над процесом їхнього навчанням, переглядати свій навчальний досвід та застосовувати вивчене у повсякденній життєвій практиці.

Учні в класах мають різні потреби, здібності, рівень академічних знань, у кожного свій навчальний стиль тощо. Саме тому педагогові необхідно мати широкий вибір варіантів навчання, щоб у кожного учня була можливість вчитися досягаючи максимально можливого рівня розвитку.

Постійне оцінювання і диференційоване викладання на цій основі веде від зосередження на одному єдиному підході для всіх учнів класу до визначення особливих навчальних цілей для кожного учня з використанням різноманітних підходів, широкого спектру практик, враховуючи різноманітні потреби учнів.

Оцінювання веде до диференційованого викладання у випадку, якщо вчителі використовують його регулярно. Для того, щоб брати до уваги широкий спектр здібностей, можливостей, стилів навчання своїх учнів, вчителі мають встановити рівень їх самостійності в навчанні, складність матеріалу, самого процесу навчання для кожного учня.

Розглядаємо дві взаємопов'язані цілі оцінювання: оцінювання для навчання та оцінювання самого навчання.

Оцінювання для навчання - надає вчителям інформацію про дитину та є основою для визначення практик диференційованого викладання. Під час такого оцінювання учителі мають використовувати отримані дані, щоб визначити, що учні знають і як застосовують отриманні знання. Також ця інформація використовується для оптимізації навчального процесу та визначення необхідних ресурсів. Коли вчителі зосереджені на оцінюванні для навчання, вони постійно проводять порівняння між завданнями навчальної програми та індивідуального навчального плану учня, а також добирають відповідні методи викладання. Таким чином, кожен учень може отримати необхідні матеріали, підтримку та настанови, які потрібні особисто йому для подальшого зростання. За допомогою ретельного планування своїх дій щодо допомоги кожному учневі, вчителі надають швидку допомогу і підтримку для наступного етапу навчання, скеровують та прискорюють увесь процес.

Оцінювання процесу та результату навчання є узагальнюючим і використовується для підтвердження досягнень (що учні знають і вміють робити, щоб продемонструвати, чи досягли вони цілей навчальної програми). Слід зосереджуватися на отриманні точного та правильного висновку щодо знань, вмінь і навичок учнів, аби послуговуючись цією інформацією, можна було б ухвалювати виважені рішення щодо диференціації викладання.

Для забезпечення логічних зв'язків між використанням результатів оцінювання, метою та методами необхідне ретельне планування.

Інструментарій оцінювання. Для збору та трактування інформації щодо оцінювання знань, вмінь і навичок учнів є безліч методів і чудових книг. Важливо, найперше, окреслити мету оцінювання та обирати методи, які якнайкраще їй відповідають в кожній окремій ситуації. В таблиці наведені методи, які вчителі можуть використовувати для оцінювання.

Метод	Опис
Збір інформації	
Опитування	Конкретні запитання для перевірки знань
Спостереження	Систематичне спостереження, як учні обробляють інформацію
Домашнє завдання	Завдання для перевірки знань
Навчальні бесіди або інтерв'ю	Бесіди з учнями про їхні знання та труднощі
Демонстрація, презентація	Можливість для учнів продемонструвати свої знання усно або за допомогою технічних засобів, виставки тощо
Екзамени, тести, перевірки	Можливість для учнів продемонструвати свої знання

	письмово
Широке оцінювання	Складні завдання, під час виконання яких учні демонструють зв'язки, які вони утворюють між поняттями, що вивчають
Оцінювання з використанням комп'ютера	Систематичне використання комп'ютерних програм, які пов'язані з програмою навчання
Інсценізації	Завдання з інсценування або рольові ігри, під час виконання яких учні демонструють зв'язки, які вони утворюють між поняттями, що вивчають
Щоденники навчання	Записи про навчання, які ведуть учні
Проекти та дослідження	Можливість для учнів продемонструвати зв'язки свого навчання з допомогою дослідження та написання звіту
Інтерпретація інформації	
Шкала розвитку	Схеми, які описують навчання учнів і визначають обсяг навчання, наступні кроки, а також фіксують успіхи та досягнення
Аркуші перевірки	Список критеріїв, які слід розглянути для розуміння навчання учня
Рубрики	Опис критеріїв з описаною та визначеною градацією навчання
Щоденники опису	Думки та припущення про своє навчання і плани подальших дій, записані учнем
Самооцінка	Процес, під час якого учень
	розмірковує про своє навчання використовує певні критерії для визначення рівня свого навчання

Оцінка однолітків	Процес, під час якого учень розмірковує про своє навчання використовує певні критерії для визначення рівня навчання своїх однолітків
Ведення записів	
Історичні записи	Цілеспрямовані описові записи спостережень за навчанням учнів з плином часу
Короткий опис учня	Інформація про якість робіт учнів порівняно з результатами навчальної програми, чи індивідуальний навчальний план учня
Відео- і аудіо записи, фотографії	Візуальні або звукові записи, які дають підтвердження навчання учня
Портфоліо	Систематичне накопичення своїх робіт, яке демонструє досягнення, зростання та думки про своє навчання
Комунікації	
Демонстрації, презентації	Офіційні презентації учнів, які демонструють їх навчання батькам, оцінювачам та всім іншим
Конференції за участю батьків, учнів, учителів	Можливості (батькам, учителям, учням) переглянути та обговорити навчання учня і подальші кроки
Записи досягнень	Детальні записи досягнень учнів порівняно із запланованими у навчальній програмі
Картки записів	Періодичні символічні презентації та короткі огляди навчання учнів для батьків
Записки батькам щодо навчання й оцінювання	Постійні огляди для батьків, у яких описуються результати вивчення програми, діяльність учня та зразки навчання

Хоча процес оцінювання і не завжди потребує спеціального втручання у навчання чи добору особливих ресурсів, він значно впливає на подальший розвиток учня і, відповідно, на подальше диференційоване викладання. Тому результати оцінювання мають бути достатньо точними та детальними, щоб на їх основі робились виважені висновки.

Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання здійснюється для того, щоб:

- визначити наступні кроки покращення навчання учнів;
- розробити індивідуальний навчальний план та проінформувати батьків про досягнення учня відповідно до поставлених цілей;
- визначити що саме потрібно оцінювати?
- визначити успішність та навчальні потреби кожного учня стосовно поставлених у навчальній програмі цілей;
- визначення того, в якому обсязі учні можуть застосовувати ключові поняття, вміння та навички;
- з'ясування найбільш оптимальних методів оцінювання;
- забезпечувати якість.

Диференційоване викладання передбачає

- адаптацію змісту, процесу та продукту навчальної діяльності;

- варіювання вимог щодо виконання завдань учнями на окремому занятті або упродовж вивчення теми (обсяг, рівень складності, час і спосіб виконання, форма і спосіб демонстрації виконаного тощо);

- широкий спектр форм і методів навчальної діяльності;

- зосередження на головних знаннях (поняттях), вміннях та навичках у кожній навчальній дисципліні;

- урахування індивідуальних відмінностей учнів / студентів;

- постійну адаптацію, модифікацію змісту, процесу (форм і методів) та продуктів навчальної діяльності.

У практиці диференційованого викладання надзвичайно важливим є вміння педагога застосувати адаптації та модифікації для учнів з особливими освітніми потребами. Учні, виділені вчителем в окрему групу (на етапі аналізу індивідуальних особливостей) тих, які мають певні труднощі у засвоєнні змісту навчальної програми, потребують додаткових модифікацій. Насамперед важливо з'ясувати, чи спроможний учень засвоювати поняття навчальної програми або його труднощі пов'язані з іншими аспектами навчальної діяльності, наприклад, він погано читає або пише. Часто такі можифікації є необхідною передумовою успішного навчання учнів з інвалідністю.

До модифікацій належать: зміна тривалості періоду навчання, зміна навчального середовища, ресурсів, матеріалів, форми викладу завдань, оцінювання з урахуванням особливостей тих, хто навчається.

Наведемо кілька прикладів адаптацій та модифікацій.

1. Матеріалів та ресурсів:

- використання ресурсів іншого рівня складності (паралельно з традиційними);

- використання друкованих та інших матеріалів, наприклад: фільмів, відео- та аудіозаписів;

- використання ресурсів, створених учителем/викладачем та учнями/студентами;

- використання ресурсів громади;

- використання альтернативних навчальних матеріалів, наприклад, запис на диктофон, малювання картин, збільшені чи зменшені матеріали, комп'ютер, калькулятор, матеріали для маніпулювання, прозорі накладки для роботи з підручником;

- використання адаптаційних пристроїв, наприклад: тримач для крейди, адаптовані ножиці, олівці збільшеного розміру, маркери, ручки з можливістю стирання написаного;

- використання вказівників рядків на аркуші паперу, окремих клітинок на папері, міліметрівки або паперу з рельєфними рядками;

- підготовка карток з «віконечками», щоб демонструвати тільки одне слово або один рядок за раз;

- відведення більшого простору на аркуші для написання відповіді; позначення пояснень та ключових слів маркером або іншим кольором; зменшення обсягу інформації на одній сторінці;

- адаптація матеріалу підручника шляхом позначення певного тексту різними кольорами, наприклад: зелений – нова лексика, рожевий – визначення, жовтий – факти, власні назви, дати й тематичні речення, що певним чином узагальнюють весь матеріал;

- забезпечення кабінок для занять, аби зменшити вплив відволікаючих чинників;

- запровадження системи допомоги за принципом «рівний–рівному», коли інший учень / студент допомагає товаришу організувати своє робоче місце та підготувати потрібні матеріали до заняття.

2. Форм і методів викладання:

- залучення ровесників для надання допомоги, волонтерів; проведення уроку двома або більше вчителями;

- надання інформації та завдань на роздавальних матеріалах, щоб менше часу витрачати на переписування;

- надання матеріалу в меншому обсязі (за потреби); зменшення кількості математичних прикладів/задач на одній сторінці; скорочення завдань; попереднє використання графічних організаторів, які допоможуть скеровувати увагу учня у процесі читання;

- використання сигнальних жестів;

- повторення завдань, пояснень та представлення їх у різній формі: усній, письмовій або в аудіо-записі;

- виділення маркером ключових думок у тексті підручника;

- використання малюнків і конкретних матеріалів.

3. Завдання та оцінки:

- можливість виконати завдання в довільному форматі за власним вибором учня. Наприклад, учні можуть представити звіт по-різному: підготувати радіопередачу, скласти лист-характеристику, написати листа автору, запропонувати свій варіант завершення оповідання, представити критичний відгук, створити модель, кросворд, діафільм, коротку сценку, візуальну часову шкалу;

- дати учням додатковий час для підготовки письмових завдань;

- дати змогу відповідати на запитання екзамену усно;

- дозволити відповідати на меншу кількість запитань;

- дозволити залучати іншу особу-писця;

- давати контрольні для виконання вдома;

- доручати іншому учневі або помічникові робити потрібні записи замість самого учня.

Планування адаптацій та модифікації допомагає вчителю заздалегідь визначити, якими матеріалами учням потрібно користуватися, як краще побудувати урок: наприклад, на основі індивідуальної, групової чи фронтальної роботи, в якому вигляді учні мають відповідати на завдання; дати коротку письмову відповідь, підібрати типи вправ і видів діяльності, продумати очікувані результати їх виконання. Важливо пам'ятати, що впроваджуючи адаптації та модифікації, вчитель створює умови для залучення дітей до роботи над темою уроку і допомагає їм працювати над завданнями. Коли виникає потреба в адаптаціях та модифікаціях для учнів з особливими потребами, вчителеві слід не просто визначити доцільні їх види для окремих дітей, а й раціонально розподілити свій час та сили.